

Kinderen met syndroom van Down op de basisschool

Handboek 2022

Voorwoord	2
1. Specifieke kenmerken van kinderen met syndroom van Down	3
2. Ondersteuningsmogelijkheden van de school gekoppeld aan de onderwijsbehoeften van de leerling	5
2.1 Ontwikkelingsgebieden en prioritering	5
2.2 Aandacht en tijd	5
2.3 Onderwijsmateriaal	5
2.4 Ruimtelijke omgeving	6
2.5 Benodigde expertise	6
2.6 Samenwerking met externe instanties	6
2.7 Samenwerking met ouders	6
2.8 Weergegeven in uren	7
3. Begeleiding van kinderen met het syndroom van down	9
4. Toelichting op CED-leerlijnen	13
5. Inzichten per ontwikkelingsfase/ periode	14
5.1 Overgang naar een reguliere kleutergroep	14
5.2 Overgang naar groep 3	15
5.3 Wanneer bepaal je een uitstroomperspectief?	16
5.4 Wanneer doorverwijzen?	17
5.5 Uitstroommogelijkheden naar het voortgezet onderwijs	17
6. Materialen en methoden	19
Bijlagen:	30
Website	30
Boeken	31
Close reading	33

Voorwoord

Voor u ligt een verzameling van ervaringen van leerkrachten, begeleiders en directeurs met kinderen met het syndroom van Down in de reguliere basisschool. Professionals van 2 besturen in de regio Helmond, Stichting PlatOO en Stichting OBS Helmond hebben dit document samengesteld. Adviseurs Passend Onderwijs van schoolbestuur Orion hebben dit vervolgens aangepast naar de situatie in Amsterdam, Diemen, Amstelveen, Uithoorn, Duivendrecht, Aalsmeer, De Kwakel en Ouderkerk a/d Amstel.

Dit handboek bevat niet “de waarheid”. Het is onze gedeelde kennis en ervaring. Het is een hulpmiddel wanneer een kind met het syndroom van Down zich aanmeldt op de reguliere basisschool. De wens van ouders om deze kinderen thuisnabij onderwijs te geven, helpen wij graag verwezenlijken.

De missie van samenwerkingsverband Amstelronde is: *‘Thuisnabij goed onderwijs voor alle leerlingen met passende ondersteuning voor de leerlingen en leerkrachten en passende hulp voor leerlingen en ouder(s) die dat nodig hebben’* (Bron: Ondersteuningsplan Amstelronde).

Samenwerkingsverband Amsterdam en Diemen formuleert de missie op de volgende manier: *‘Wij faciliteren goed en passend onderwijs aan alle leerlingen in het primair onderwijs in Amsterdam en Diemen, aansluitend op hun mogelijkheden en behoeften. Daarbij is professionele onderwijsondersteuning en begeleiding voor leerlingen en leerkrachten indien nodig beschikbaar. Deze hulp wordt zo snel, zo licht en zo thuisnabij mogelijk op de meest adequate wijze aangeboden.’* (Bron: Ondersteuningsplan Amsterdam en Diemen)

Met dit handboek sluiten we aan bij de wens van ouders en bij bovenstaande missies. Wij willen enerzijds passend onderwijs voor kinderen met syndroom van Down mogelijk maken door de kennis en ervaring die in het reguliere onderwijs over deze kinderen al is te delen, maar vooral ook te vergroten. Anderzijds om met elkaar de randvoorwaarden te definiëren om het onderwijs aan deze kinderen te kunnen (blijven) verzorgen.

In dit handboek richten we ons specifiek op kinderen met syndroom van Down, maar veel adviezen en materialen zijn ook van toepassing op andere kinderen die (zeer) moeilijk lerend zijn. Het handboek kan een antwoord geven op verschillende vragen. Het is echter geen blauwdruk voor iedere situatie. Elke situatie kent zijn eigen uitdagingen. Wij denken graag mee en ondersteunen scholen om deze uitdagingen het hoofd te bieden.

Mocht u na het lezen van onze ervaringen en adviezen nog aanvullingen hebben, dan horen wij dat graag!

1. Specifieke kenmerken van kinderen met syndroom van Down

Al heel snel na de geboorte wordt het syndroom van Down vastgesteld door kinderarts of de verloskundige, dit omdat de specifieke lichamelijke kenmerken vaak snel te herkennen zijn. Maar naast deze lichamelijke kenmerken zijn er ook vaak medische en cognitieve aspecten waar rekening mee gehouden moet worden. Hieronder kort nog even oorzaak, lichamelijke kenmerken, medische aspecten en gevolgen voor de cognitieve ontwikkeling op een rijtje:

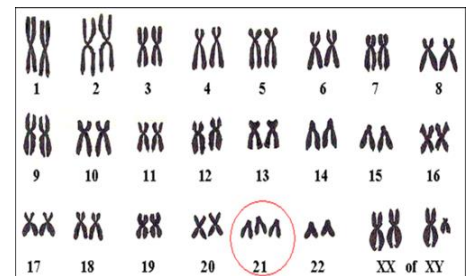

Oorzaak

- Downsyndroom is een chromosoomafwijking.
- Normaal 23 chromosoomparen per cel.
- Bij Downsyndroom 1 chromosoom extra.
- Dus 47 i.p.v. 46 chromosomen.
- Meestal sprake van trisomie 21.

Lichamelijke kenmerken

- Kleine ogen, neus en mond.
- Relatief grote tong, gevolgen voor spraak.
- Korte armen en benen t.o.v. de romp, gevolgen voor grove motoriek.
- Brede handen en korte vingers, gevolgen voor fijne motoriek.
- Relatief klein.
- Verhoogde kans op overgewicht.
- Groeien langzaam.

Medische aspecten

- Zintuiglijke stoornissen bij 80% van de kinderen: gehoor- en gezichtsverlies.
- Afwijkingen van het immuunsysteem.
- Problemen met de luchtwegen.
- Hartproblemen.
- Spierslapte en over-flexibele banden en gewrichten.
- Periodieke screening belangrijk (Downpoli VU Amsterdam).

Cognitieve ontwikkeling

- Er zijn grote individuele verschillen. IQ tussen 25 - 90. Bij de grootste groep ligt het IQ tussen 50 -70.
- Auditieve informatieverwerking en auditieve korte termijngeheugen zijn zwak.
- Visuele informatieverwerking is relatief sterk.
- Beperkte consolidatie van het geleerde.

Bij alle kinderen met het syndroom van Down zijn de lichamelijke en medische aspecten anders. Het is belangrijk om af te stemmen met ouders en fysiotherapeut / kinderarts / ergotherapeut / logopediste wat de leerling wel of niet kan en mag. Bij de begeleiding van deze kinderen is het belangrijk om hier de verwachtingen, doelen en begeleidingsplannen op af te stemmen.

2. Ondersteuningsmogelijkheden van de school gekoppeld aan de onderwijsbehoeften van de leerling

2.1 Ontwikkelingsgebieden en prioritering

Een leerling met het syndroom van down is een leerling met speciale ondersteuningsbehoeften. Deze ondersteuningsbehoeften worden scherp geformuleerd en vertaald in haalbare kleine doelen.

Deze doelen worden uitgewerkt in materialen, ondersteuning en aanpak voor de leerkracht, de extra ondersteuner en de ouders. Voor een leerling met het syndroom van Down moeten er op meerdere ontwikkelingsgebieden doelen gesteld worden. Het is soms niet mogelijk om op alle ontwikkelingsgebieden doelen te stellen en moet je hier keuzes in maken.

De volgende ontwikkelingsgebieden zijn, in de gegeven volgorde, van belang:

- zelfredzaamheid op alle dagelijkse levensverrichtingen (persoonlijke hygiëne).
- sociale redzaamheid (communiceren en contact maken).
- leren leren: zelfstandigheid in de taakaanpak (een opdracht van een ander kunnen uitvoeren).
- mondelinge taalvaardigheid (vragen stellen, de weg vragen).
- (aanvankelijk) lezen.
- (aanvankelijk) rekenen (de dagen van de week, klokkijken, geld tellen)

2.2 Aandacht en tijd

Deze kinderen vragen altijd extra aandacht en tijd. In de voorwaarden om in een groep te functioneren, zich aan de groepsafspraken te houden is soms extra ondersteuning (en training) nodig. Over het algemeen is er in groep 3 extra ondersteuning nodig in het individuele leerproces van dit kind. Indien mogelijk is het gewenst om het kind met Downsyndroom samen met andere (moeilijk lerende) kinderen te laten leren.

2.3 Onderwijsmateriaal

We hebben met elkaar geconstateerd dat er veel materiaal zelf gemaakt wordt en dat wat bij het ene kind werkt, niet automatisch ook bij het andere kind werkt. In de bijlage staat een opsomming van materialen die goed inzetbaar zijn bij kinderen met syndroom van Down en in de meeste gevallen ook heel geschikt zijn voor andere kinderen in de basisschool. Vaak zijn deze kinderen in verhouding jonger, dan het kind met het syndroom van Down of ook moeilijk lerend zijn.

2.4 Ruimtelijke omgeving

Stem af met de ouders wat voor hun kind belangrijk is. Dit kan gaan om fysieke beperkingen, waarin je aanpassingen moet doen. Denk aan de zit- en werkplek van het kind in verband met lichamelijke kenmerken of overprikkeling (bijvoorbeeld een aangepaste stoel of tafel). Het kan ook gaan om specifiek gedrag dat vraagt om aanpassingen in de ruimtelijke omgeving. Denk aan weglopen oid. (Zie hoofdstuk 1 over de specifieke kenmerken van een kind met syndroom van Down). Daarnaast is het belangrijk te zorgen voor een omgeving die voorspelbaar is. Maak vaste structuren zichtbaar in de groep en zorg voor een rustige prikkelarme omgeving.

2.5 Benodigde expertise

Het is zeker aan te raden om de basiskennis, zoals ook beschreven in dit handboek, eigen te maken. Wanneer je als leerkracht goed afstemt op alle kinderen, kun je al heel ver komen. Maar vraag vooral hulp en kennis over het kind aan de ouders en aan de externe instanties die al betrokken zijn in het leven van dit kind.

Leer de belangrijkste begrippen in gebaren, zodat je de voorspelbare communicatie kunt ondersteunen (zie bijvoorbeeld de app “Gebaar van de dag”).

2.6 Samenwerking met externe instanties

Er zijn externe instanties die over veel kennis en kunde beschikken. We vinden het noodzakelijk om deze deskundigen periodiek mee te laten kijken naar de ontwikkeling, het aanbod, de interactie en dergelijke van dit specifieke kind. In het reguliere onderwijs missen we de inzet van variëteit aan onderwijsbehoeften bij deze doelgroep. Specialisten beschikken over een breder spectrum aan kennis en ervaring en helpt ons zodoende bij onze blinde vlekken en onze specifieke vragen.

In Amsterdam is het mogelijk om gebruik te maken van ondersteuning vanuit Cordaan om ondersteuning op school mogelijk te maken. Samenwerkingsverband Amstelronde kan naast Cordaan ook Ons Tweede Thuis een rol spelen. Pedagogisch medewerkers van bijvoorbeeld een kinderdagverblijf/ naschoolse opvang kunnen de zorgtaken in de klas op zich nemen zoals ondersteuning bij eten/ drinken, omkleden bij gymnastiek, verschonen indien zindelijkheid nog niet ingeoefend is, etc. Voor alle vaardigheden die gericht zijn op ontwikkeling van (praktische) zelfstandigheid is een Persoonsgebonden Budget (PBG) of een budget vanuit de Jeugdwet inzetbaar. Dit kan worden aangevraagd via de Ouder Kindadviseur of de Jeugdhulpverlener, die verbonden is aan alle basisscholen in Amsterdam, Amstelveen en omstreken. Dit gebeurt vaak als er enkelvoudige of meervoudige hoog specialistische ondersteuning nodig is. En wordt meestal aangevraagd als aanvulling op al bestaande onderwijsarrangementen.

2.7 Samenwerking met ouders

Ouders zijn bij uitstek de ervaringsdeskundigen wat betreft hun kind. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van om het kind te leren kennen en op hem af te kunnen stemmen. Het is ook belangrijk om te horen hoe het kind reageert na een dag school. Houd korte lijntjes, zodat er snel

aanpassingen gedaan worden. Houd wel in de gaten dat de situatie waarin het kind zich bevindt op school en thuis niet te vergelijken is.

2.8 Weergegeven in uren

Wanneer je een kind met het syndroom van Down in de school hebt, betekent dit altijd dat deze leerling speciale begeleiding nodig heeft. In de beginfase, bij instroom in de kleutergroepen, is deze begeleiding gericht op zich aan de afspraken houden en de zelfstandigheid in de klas. Hiervoor zijn extra handen in de klas nodig. Deze extra handen zijn prima inzetbaar vanuit de functie onderwijsassistent niveau 4.

Op het moment dat het kind gaat leren lezen, schrijven en rekenen komt het hij/zij al snel op een eigen leerlijn terecht. Zoveel mogelijk wordt er meegedaan in de groepsinstructie, maar ook individuele begeleiding of werken in kleine groepjes is nodig. Ook deze extra begeleiding is prima uit te voeren door een onderwijsassistent, onder de verantwoordelijkheid van de groepsleerkracht.

Uren inzet en hoe te faciliteren

Hoeveel uren begeleiding een kind met het syndroom van Down nodig heeft is geen vaststaand gegeven. Het is afhankelijk van de ontwikkeling, zelfredzaamheid van het kind, het aantal dagen dat de leerling naar school komt en de mogelijkheden van de school.

In de praktijk zien wij dat de begeleiding in de onder/kleuterbouw veelal is gericht op de persoonlijke ontwikkeling en zelfstandigheid van het kind. Naarmate het kind ouder wordt en doorgroeit in de school, is de ondersteuning meer gericht op het leren en (zelfstandig) werken in de klas.

We zien dat in de onder/ kleuter bouw het inzetten van een pedagogisch medewerker en/of een klassenassistent prima werkt. Komt de nadruk meer op het leren, dan wordt vaak een beroep gedaan op een onderwijsassistent. Het aantal uren van directe begeleiding van de leerling is gemiddeld 1,5 a 2 uur per dag.

Ook hebben de leerkracht en ondersteuner tijd nodig voor overleg en het klaarzetten van het materiaal. Deze tijd wordt dus nog bij de uren per dag meegerekend. Als we dit onder elkaar zetten kom je ongeveer hierop uit:

Onderwijsassistent / pedagogisch medewerker:

- 7,5 a 10 uur per week directe begeleiding van de leerling.
- 0,5 uur tot 1 uur p/w overleg leerkracht en begeleider.
- 1 uur p/w zelfstandig werk klaarzetten voor kind (lades vullen, materiaal klaarmaken).

Leerkracht / intern begeleider:

Daarnaast hebben leerkracht, intern begeleider en mogelijk ook directie tijd nodig voor overleg met elkaar, ouders en eventueel externen vanuit bestuur of Samenwerkingsverband. Afhankelijk van de frequentie neemt dit ook gemiddeld 4x een uur per schooljaar in beslag.

Als de school en de ouders in kaart gebracht hebben wat er nodig is aan extra inzet in de klas komt het kostenplaatje aan bod. Verschillend per bestuur of Samenwerkingsverband is er een bepaald bedrag beschikbaar.

Daarnaast worden soms PGB-middelen vanuit de thuissituatie op school ingezet. De extra begeleiding die hiervoor op school plaatsvindt, is altijd gericht op de persoonlijk ontwikkeling van het kind, op zelfstandigheid en sociale ontwikkeling en niet op onderwijsgebied. Het inzetten van deze extra begeleiding gebeurt in afstemming tussen ouders, PGB-begeleider en school . En altijd onder regie van de school.

3. Begeleiding van kinderen met het syndroom van down

De ontwikkeling van kinderen met het syndroom van Down verloopt over het algemeen trager en in kleine stapjes. Bij het begeleiden van deze kinderen is het belangrijk om hier rekening mee te houden en de nodige aanpassingen te doen.

Communicatie

De mondelinge taal is een belangrijk ontwikkelingsgebied in de communicatie, maar ook bij de ontwikkeling van sociale relaties. Bijna altijd is er ook een logopedist betrokken, die de taalontwikkeling ondersteunt en in kaart brengt. De input van een logopedist is belangrijk voor de school.

- Non-verbale communicatie sterk, zeer expressief.
- Vertraagde spraak-/taalontwikkeling.
- Taalbegrip relatief sterk t.o.v. taalproductie.
- Problemen met zinsbouw, grammatica en articulatie; (= linker hersenhelft).
- Woordenschat relatief goed ontwikkeld (= rechter hersenhelft).
- Dysfasie (woordvindingsproblemen en moeite met het uitdrukken van gevoelens en gedachten).
- Verbale ontwikkelingsdyspraxie (moeite met aansturing van de spieren, o.a. de tong).
- Kan frustratie ontstaan als de mentale taalontwikkeling verder is dan de verbale taalontwikkeling.

Helpend in de communicatie zijn ritme, melodie en bewegen.

Motoriek

Bij kinderen met het syndroom van Down is er sprake van een in aanleg ander zenuwstelsel. Dit komt door een chromosomale afwijking, hierdoor verloopt de motorische ontwikkeling vertraagd.

- Mijlpalen worden later bereikt zoals, rollen, zitten, kruipen en lopen,
- Er is vaak sprake van spierslakte waardoor ze vaak erg lenig zijn. Dit is ook een aandachtspunt bij het bewegingsonderwijs. Deze leerlingen mogen vaak geen koprol maken omdat instabiliteit tussen hoofd en de bovenste wervels kan ontstaan.

Sociaal-emotioneel

Bij de sociaal-emotionele ontwikkeling zien we ook vertraging. De oorzaken van de vertraging zijn een algehele vertraagde ontwikkeling en belemmeringen in de taalontwikkeling.

- Jonger dan kalenderleeftijd, ook in taakuitvoering, dus verwachtingen naar beneden bijstellen.
- Gericht op communicatie en contact. Dit is een kwaliteit die kinderen kan helpen, maar die ze ook kwetsbaar maakt.

- Schenk ook aandacht voor de seksuele ontwikkeling en weerbaarheid. (zie down and up 126 zomer 2019, GGD en Rutgers)

Pedagogisch

Om de ontwikkeling van de leerling met syndroom van Down goed te ondersteunen is het belangrijk om de onderwijsbehoefte van de leerling in kaart te brengen. De aanpak maak je samen en voer je samen met jouw team uit.

- Stel eisen: Ken het ontwikkelingsniveau en daag de leerling uit.
- Let op vermijdingsstrategieën: wat is er aan de hand? Is de opdracht niet duidelijk of te moeilijk?
- Wees consequent en communiceer dit duidelijk.
- Balans tussen inspanning / ontspanning.
- Kijk altijd of je hebt voldaan aan de eisen die het kind stelt aan zijn/ haar omgeving.
- Maak afspraken met het hele team. Er moet een doorgaande lijn en draagvlak zijn bij iedereen om de leerling met speciale onderwijsbehoeften verschillende jaren onderwijs te bieden.

Voorspelbaarheid:

Kinderen met het syndroom van Down hebben vaak moeite met overgangen en dan helpt voorspelbaarheid. Dit is te realiseren door:

- Timer zetten voor de duur van de activiteit.
- Van te voren aangeven dat de activiteit gaat stoppen.
- Van te voren aangeven welk werk er gemaakt gaat worden en wat af moet zijn.
- Indien nodig een beloning in het vooruitzicht geven voor het gemaakte werk.

Het kind in een kleutergroep went het snelst wanneer elke dag dezelfde structuur heeft. Zorg voor voorspelbaarheid in je klassenorganisatie en in je eigen gedrag. Sociaal-emotioneel gezien zijn ze jonger dan kalenderleeftijd, ook in de taakuitvoering.

We moeten onze verwachtingen zodoende naar beneden bijstellen. De kleuterperiode verlengen past deze kinderen ook vaak en geeft het kind de mogelijkheid tot verdere groei. Naarmate kinderen ouder worden, worden ook de sociaal-emotionele verschillen groter. Buitenspel gaat sneller en groepsgenoten worden zich meer bewust van de verschillen.

Helpend hierin kan zijn:

- Pauzes vooraf bespreken (wat ga je met wie doen?).
- Pauze plan, koppelen aan kinderen met dezelfde belevingswereld.
- Spelregels aanpassen op niveau (ook bespreken met klasgenoten).
- Energie steken in begrip/ rekening houden met de leerling bij de overige klasgenoten.
- Energie steken in groepsvorming. Mogelijkheden van activiteiten bespreken met leerlingen.
- Mix tussen activiteiten met de eigen groep en met kinderen uit andere groepen.

Didactisch

De didactische aanpak is vergelijkbaar met andere leerlingen met een vertraagde ontwikkeling. Leerlingen met het DS zijn visueel sterk. Visuele ondersteuning helpt bij het leren.

- Leert door imitatie: **voordoen, samen doen, zelf doen, alleen doen.**
- Geef individuele instructie, want auditieve instructie verloopt moeizamer.
- Biedt informatie aan in kleine stapjes.
- Maak gebruik van visuele ondersteuning zoals pictogrammen.
- Spreek in korte zinnen. Niet te veel informatie in één keer.
- Benoem gewenst gedrag.
- Geef voldoende tijd om te reageren/ antwoorden (De verwerkingssnelheid is trager).
- Zorg voor een rustige leeromgeving.

Vakinhoudelijk - Taal

- Totale communicatie.
- Innerlijke spraak: door de innerlijke spraak te ontwikkelen wordt een leerling zelfstandiger.
- Leren lezen om te leren praten (Leespraat).
- Klankgebaren ondersteunen de lees-klanken.
- Hulpmiddelen zoals: Ondersteunende gebaren bevorderen de spraakontwikkeling van elk kind.

Vakinhoudelijk - Lezen

- Pictolezen.
- Leren lezen via globaalwoorden, bijv. met de oude versie van Veilig stap voor Stap of de nieuwe Kim versie van Veilig leren Lezen.
- Leren lezen via analyse-synthese is lastig voor kinderen met Down.
- Methode De Leespraat van stichting Scope.
- Werkbladen van "Opjeeigenwijze".

Vakinhoudelijk - Begrijpend Lezen

- Close reading, zie bijlage 3

Vakinhoudelijk - Schrijven

- Loskoppelen van lezen, omdat schrijven vaak pas later lukt dan lezen.
- Losse letters of gebonden schrift? Op het SO schrijven ze met blokletters (zie motoriek).
- Gebruik stoplichtletters en innerlijke spraak.

- Bij het pictolezen hoort ook een vormenboek, waarbij de letters via vormen worden aangeleerd met ondersteuning van innerlijke spraak.

Vakinhoudelijk -

Rekenen

- Rekenvoorwaarden en getalbegrip.
- Betekenisvol en functioneel *Expliciter aanbieden bij kleuters van vormen, kleuren e.d.*
- Methode De Rekenboog van het CED.
- Methode De Rekenlijn van stichting Scope.
- Werkbladen van "Opjeeigenwijze".
- Rekenmateriaal Numicom.
- Gebruik van steunschrift en stappenplan (visueel aanbieden).

Vakinhoudelijk - Gymnastiek

Deze kinderen houden vaak het tempo in de gymzaal niet bij. Er is enorm veel actie (prikkel) in de gymzaal en de informatieverwerking verloopt langzamer. Ook de gymles moet aangepast worden, contact tussen vakdocent en fysiotherapie is dan ook van belang!

Ondersteuning voor de leerling bij aan-, en uitkleden, het oppakken van routines en deelname aan de gymles

- Lenigheid. Soms te lenig.
- Snelheid van bewegen en ruimtelijk inzicht.

4. Toelichting op CED-leerlijnen

Voor de kinderen met Down op reguliere basisscholen gaan we bij het plannen van het aanbod uit van de leerlijnen van CED ZML SO (downloaden op <http://www.leerlijnen.cedgroep.nl/>).

Deze leerlijnen vormen de ruggengraat van het onderwijs. Ze zijn onmisbaar bij het realiseren van hoge en doelgerichte onderwijsopbrengsten. Binnen 6 weken na de start van de schoolloopbaan van een ZML-kind is het nodig een plannend aanbod te bieden (zie paragraaf 3.3 Wanneer een uitstroomperspectief bepalen).

In het kader hieronder een voorbeeld van de leerlijn Leren leren. Daarnaast zijn er verschillende leerlijnen, maar de meest noodzakelijke in dit verband zijn rekenen, schriftelijke taal (daarin zijn ook de AVI niveau's opgenomen), mondelinge taal, sociaal emotionele ontwikkeling en leren leren.

Om het niveau goed te bepalen is het handig bij de laagste doelen te starten met invullen wat beheerst wordt. Uiteindelijk bepaal je dan het instructieniveau. Het is belangrijk de doelen veelvuldig aan te bieden. Wanneer 7 van de 10 keer de oefening goed wordt gedaan, is het doel behaald. Het niveau wordt beheerst als 75% van de doelen goed is. Ook wanneer het doel beheerst wordt, is het aan te raden deze geregeld te herhalen.

LEREN LEREN, NIVEAU 3		aantal doelen: 6 minimum aantal doelen: 4
Plannen/ organiseren	Bedenk 1 voorwerp dat hij/zij nodig heeft bij een bekende taak en pakt dit.	
Werk- houding	Vraagt rustig om hulp als hij/zij die nodig heeft.	
	Kent de betekenis van 4 vaste regels op pictogrammen in de klas en houdt zich daaraan.	
	Zet de spullen terug als hij/zij klaar is met een taak en helpt andere leerlingen daarbij.	
Taak- aanpak	Volgt een meervoudige instructie op (2 stappen).	
	Werkt 2-3 minuten zelfstandig aan een bekende, terugkerende taak.	

5. Inzichten per ontwikkelingsfase/periode

5.1 Overgang naar een reguliere kleutergroep

Ouders van een kind met syndroom van Down hebben vaak al een uitgebreid netwerk van hulpverleners in de voorschoolse periode. Bij de keuze voor regulier onderwijs of speciaal onderwijs worden zij over het algemeen ook ondersteund. Wanneer ouders zich aanmelden bij een reguliere school start een onderzoekstraject. Dit traject bevat alles wat in de beleving van de school nodig is om vast te stellen dat je het kind passend onderwijs kunt bieden. Het onderzoekstraject kan er als volgt uitzien:

- Gesprek met ouders, externe deskundige en bijvoorbeeld een groepsleidster van de kinderopvang die het kind kent en op niveau kan inschatten.
- Stel voor jezelf vast of de visie van ouders en school voldoende overeenkomen, zodat je zowel kunt samenwerken in het belang van het betreffende kind, als in het belang van de hele groep en de leerkracht(en).
- Spreek in de gesprekken met ouders heel duidelijk de verwachtingen en onzekerheden uit.
- Laat ouders ook verwachtingen richting school uitspreken zodat hierin afstemming plaatsvindt.
- Observatie(s) van het kind in een groep, bijv. op kinderdagverblijf, peuterspeelzaal of schoolvoorbereidende groep. De eerste twee settings hebben de voorkeur, omdat deze groepen vaak dichterbij de reguliere klassensetting komen dan de schoolvoorbereidende groep.
- De eigen mogelijkheden in de school onderzoeken (kinderen met het syndroom van Down krijgen in de loop van de basisschool vanaf groep 3) vaak een aparte leerlijn. Dit vraagt ook individuele begeleiding. Kun je dat als school organiseren?
- Onderzoek welke mogelijkheden er zijn vanuit het PGB van ouders voor extra ondersteuning op school, met daarbij de kanttekening dat je als school daarin de regie houdt.

Aandachtspunten:

1. Is het kind voldoende zelfredzaam? Wat heb je op z'n minst nodig? Waar kun je geen tijd voor maken?
2. Is het kind zindelijk? Zo niet, kun je het samen met ouders/ kinderopvang oplossen?
3. Kan het kind zichzelf voldoende aan- en uitkleden? Zo niet, is het in de betreffende groep een probleem?
4. Hoe zijn de schoolse voorwaarden: Is het kind in staat rustig te blijven zitten en luisteren?

5. Blijft het kind bij/ in de groep? Zo niet, zijn er passende oplossingen te bedenken of stellen we de eerste schooldag uit? Veel kinderen met Syndroom van down gaan als gevolg van een ontwikkelingsachterstand later naar school.
6. Zijn er aanpassingen nodig voor het buitenspelen? Zo ja, is dit realistisch?

Wellicht heeft het kind de eerste schoolweken (of -maanden) nog veel 1-op-1 begeleiding nodig en kun je dat als school wel enkele momenten per week realiseren. Spreek dan met ouders af dat het kind enkel de dagdelen naar school komt wanneer de extra handen in de groep aanwezig zijn.

Dit betekent voor ouders dat er misschien een combinatie van school en kinderopvang nodig is. Met de kinderopvang kunnen ouders overleggen welke mogelijkheden zij kunnen bieden tijdens schooltijd. Via de opvoedondersteuner kan bij de gemeente een tegemoetkoming in de extra kosten voor de kinderopvang (dagopvang) gevraagd worden.

Het onderwijs in groep 1/ 2 is er op gericht om het kind zoveel mogelijk dezelfde dingen te leren als alle andere kinderen in de groep. Het betekent ook dat alle regels ook gelden voor de leerlingen met het syndroom van Down. Onze ervaring is dat de leerling met het syndroom van Down veel leren van de kinderen om hen heen. Deze kinderen kopiëren het gedrag van hun klasgenootjes. Andere kinderen hebben de neiging om voor een kind met Down te zorgen. Een valkuil waar je ook als leerkracht in kunt trappen. Dit vraagt echt extra aandacht en alertheid van de leerkracht.

5.2 Overgang naar groep 3

Afhankelijk van het niveau van het kind zal het kind klaar zijn om in groep 3 te starten met het leren lezen en leren rekenen. Dit is echter niet de bepalende factor voor een overgang naar groep 3. De sociale omgang met andere kinderen in de groep is hierin een belangrijke factor. Soms kan dit in leeftijd echt afwijkend zijn van de groep, maar toch het best passend. En ook andere factoren in voorwaardelijke sfeer kunnen bepalend zijn.

Een kind dat naar groep 3 gaat moet in ieder geval zelfstandig aan een taak kunnen werken en ook een aantal activiteiten achter elkaar kunnen uitvoeren. Hierbij is een ladekastje waar in elk laatje 1 taak ligt een heel handig hulpmiddel. De inhoud van de laatjes is afhankelijk van het niveau van het kind. Het kind moet met deze werkjes in ieder geval zelfstandig aan de slag kunnen. Ook materiaal van groep 1/2 kan prima in het laatje van een kind in groep 3 liggen. De taakjes zijn wisselend in concentratie. Dus ook bijvoorbeeld het pictogram van een hoek of poppenkast en keuzewerk. Bij de algemene kringactiviteiten moet een kind in ieder geval rustig erbij kunnen blijven en bij voorkeur ook dingen mee kunnen doen.

Het laatjes-systeem kan in de loop van de basisschool een andere invulling krijgen, wanneer een kind in staat is het werk voor een dag in één laatje te vinden.

Andere hulpmiddelen in de organisatie van het zelfstandig werken is een strook op tafel met de dagplanning waarin nummer van ladekast is opgenomen. Het kind volgt wat is geweest en wat nog komt. Dit biedt het kind houvast. Belangrijk in deze dagplanning is dat zelfstandige werkmomenten worden afgewisseld met instructie of maatjeswerk. Maatjeswerk kan zijn met klasgenoten samen lezen, rekenen en met spelmateriaal werken.

In groep 3 start het kind over het algemeen met de individuele leerlijn. Afhankelijk van het niveau van het kind sluit hij/zij al dan niet aan bij de groepsinstructies van groep 3. Dit gaat altijd gepaard met extra (individuele) leertijd, bijvoorbeeld een pre-instructie of verwerking in een kleine groep. Indien mogelijk is het gewenst om het kind met Downsyndroom samen met andere kinderen te laten leren. Een leeftijdsverschil is vaak minder problematisch omdat deze kinderen jonger zijn in gedrag. Voor het leren lezen proces kan goed gebruik gemaakt worden van Veilig stap voor stap als verwerking van de instructie van het leren lezen onderwijs. Bij rekenen is Numicon een zeer sterk hulpmiddel dat voor alle zwakke rekenaars (en/ of beelddenkers) enorm helpend is. Naarmate het kind groeit in zijn ontwikkeling kan ook gewerkt worden in het platte vlak en een map met zelfstandig werk ingezet worden. Plan tijd in voor begeleiding!

Alle Downkinderen op de reguliere basisschool zullen over het algemeen leren lezen. Uitstroomniveau ongeveer M4 is hierin reëel. Rekenen is over het algemeen lastiger. Daar wordt uiteindelijk ingestoken op praktische vaardigheden die de zelfredzaamheid vergroten zoals betalen met geld, klokkijken en kunnen meten/wegen.

5.3 Wanneer bepaal je een uitstroomperspectief?

De Wet passend onderwijs (art.40a.Ontwikkelingsperspectief) schrijft voor dat (school/schoolbestuur) een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) op moeten stellen voor:

- leerlingen in het primair onderwijs (PO), die extra ondersteuning nodig hebben;
- leerlingen van een speciale school voor basisonderwijs (SBO);
- leerlingen in het speciaal onderwijs (SO).

Elke school dient dus een OPP op te stellen zodra een leerling meer ondersteuning vraagt dan binnen de basisondersteuning (voor alle leerlingen) beschikbaar is. Wat onder de basisondersteuning valt en wat onder extra (zwarte) ondersteuning, verschilt per school. Dit staat beschreven in het schoolondersteuningsprofiel van elke school. Belangrijk daarbij is dat over dit plan (liefst voor en tijdens de opstelling van het plan) overeenstemmings-gericht overleg wordt gevoerd met de ouders.

Aangezien kinderen met syndroom van Down altijd extra ondersteuning nodig hebben, moet voor hen een ontwikkelingsperspectief bepaald worden. Ten grondslag aan dit OPP ligt in principe een intelligentieonderzoek, zodat het uitstroomniveau beter vastgesteld kan worden.

Voor de Wet Langdurige Zorg, waar deze kinderen mee te maken hebben, moet er op een bepaald moment een intelligentieonderzoek uitgevoerd worden zodat een beschikking afgegeven wordt. Dit is een mooi moment om het uitstroomperspectief van een kind met Down te (laten) bepalen. Er kan daarna gerichter een plannend aanbod gedaan worden. Een eerste OPP richt zich op de doelen van eind groep 4. Daarna kan met behulp van het intelligentieonderzoek het uitstroomniveau bepaald worden. Meestal komt hier VSO of praktijkonderwijs uit.

5.4 Wanneer doorverwijzen?

Het is aan te raden om bij aanmelding al af te spreken met ouders dat er elk half jaar gekeken wordt of de reguliere basisschool nog de beste plek is. Zodra hierover twijfels ontstaan, is aanmelding op een speciaal onderwijschool gewenst. Twijfels kunnen ontstaan vanuit verschillende perspectieven:

- Ouders merken dat het kind thuis niet meer zichzelf is en maken zich zorgen.
- Leerkrachten merken dat het kind op school al langere tijd niet lekker in zijn/ haar vel zit.
- Het kind ontwikkelt zich niet meer.
- De ondersteuningsbehoefte van het kind en de mogelijkheden die de basisschool kan bieden, komen niet (meer) overeen.
- De veiligheid van andere kinderen is in het geding.
- Er is geen aansluiting met andere kinderen in de groep meer.

Wanneer het reguliere onderwijs niet meer voldoende aansluit en de leerling nog niet de leeftijd bereikt heeft om uit te stromen naar het voortgezet onderwijs, zijn dit voorbeelden van mogelijke scholen in de regio Amstelronde/ Amsterdam:

- van Koetsveldschool, Amsterdam
- Alphons Laudyschool, Amsterdam
- Dr A van Voorthuissenschool, locatie Hoofddorp
- O.G. Heldringschool, Amsterdam

5.5 Uitstroommogelijkheden naar het voortgezet onderwijs

Wanneer het kind uit stroomt, dit kan in groep 8, maar zeker ook in groep 7 zijn, is het goed te weten wat de mogelijke vervolgscholen in de regio Amsterdam, Amstelronde zijn. Hieronder een lijst van mogelijke vervolgscholen.

VSO scholen van schoolbestuur Orion

- Orion College Zuid-Oost.
- Orion College Drostenburg.
- Orion College Amsterdam Noord.

VSO scholen van schoolbestuur Kolom

- De Heldring in Amsterdam Nieuw-West.
- De Alphons Laudyschool in Amsterdam Buitenveldert.

Praktijkscholen van schoolbestuur Kolom

- De Schakel in Haarlem.
- Praktijkcollege de Atlant in Buitenveldert.
- Praktijkcollege De Dreef in Zuidoost.
- Praktijkcollege Noord in Noord.
- Praktijkcollege Het Plein in Nieuw-West.

Andere praktijkscholen

- Praktijkafdeling Wellantcollege Amsterdam Oost -Watergraafsmeer
- Luca praktijkschool Amsterdam Oost van Scholengroep voortgezet onderwijs Amsterdam
- Mundus praktijkafdeling Amsterdam Nieuw West

Praktijkscholen in de omgeving

- Praktijkschool Uithoorn.
- Praktijkschool De Linie in Hoofddorp.
- Praktijkschool koningin Emma in Hoofddorp.

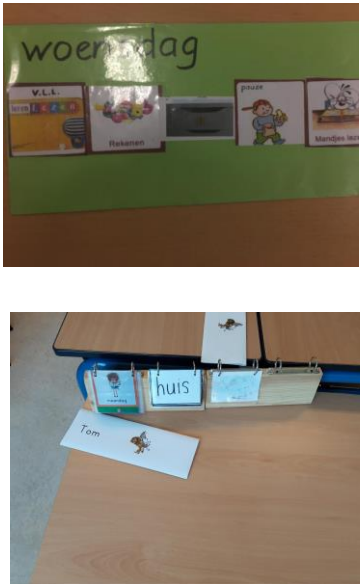
VMBO-scholen

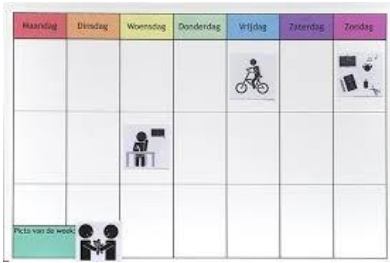
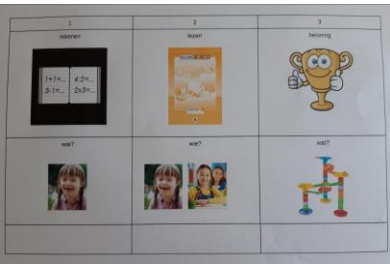
- Wellantcollege de Groenstrook in Aalsmeer, VMBO basis kader, Theoretisch
- Panta Rhei in Amstelveen; VMBO leerwegondersteunend.
- Iederslandcollege, VMBO basis/kader tussenvoorziening LWOO, Amsterdam West.
- Tobiasschool, VMBO basis/kader, tussenvoorziening LWOO, Amsterdam Zuid.

6. Materialen en methoden

6.1 Communicatie		
Gratis app kindergebaren.	Middels gebaren visuele ondersteuning bieden bij gesproken taal.	

6.2 Planning en structuur		
Gratis app Auti plan.	Voor het maken van een dagplanning met picto's.	

Ladenkastje.	Op de lades picto's bevestigen die corresponderen met taak, dagtaakformulier en dagstructuur op tafel. Bevorderen van zelfstandig werken en gedifferentieerd les kunnen geven. In de onderbouw beginnen met 3 laden.	
Dagstructuur op tafel.		

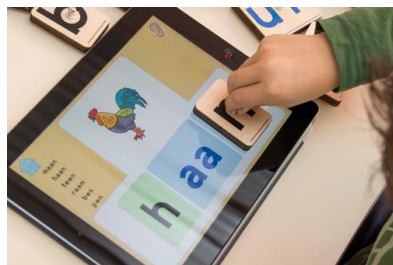
Dagstructuur aan de muur.		
Stappenplan zelfstandig werken met hulp van een maatje.	Een aantal taakjes kunnen met een stappenplan aangeven wat eerst gedaan moet worden en wat daarna. Eerst dit dan.... Een beloning in het vooruitzicht is vaak een drijfveer om aan het werk te gaan	
Tijdweergave.	Om duidelijkheid te geven over de duur van de werktijd kan gebruik gemaakt worden van timers en zandlopers.	

Voorspelbaarheid, uitgestelde aandacht en zelfstandigheid.	WAT DOE IK ALS IK EEN VRAAG HEB VOOR DE JUF ik heb een vraag ik zet mijn blokje juf loopt de ronde ik werk door juf komt mij helpen ik sla over wat niet lukt
--	---

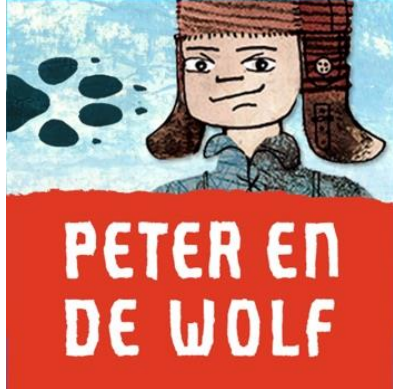
6.3 Hulpmiddelen

Speciaal toetsenbord, muis en koptelefoon	Wanneer schrijven lastiger is, kan werk met de computer gedaan worden. Overigens wel goed om schrijven met potlood en papier aan te blijven bieden i.v.m. het activeren van de samenwerking van verschillende hersengebieden. Deze zijn van het merk Clevy. Het toetsenbord heeft kleine letters.	
---	---	--

6.4 Methoden op de computer en ipad

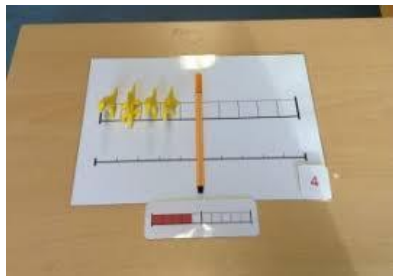
Kiene klanken en kiene cijfers.	Kiene Klanken is een houten, interactieve klank-stempelset om spelenderwijs met letters, klanken en woorden te oefenen, ondersteund door beeld en geluid.	
---------------------------------	--	---

Letterschool.	Schrijf motorische vaardigheden oefenen.	
Letters flitsen.	App van juf jannie.	
Boek: De kleine walvis.		

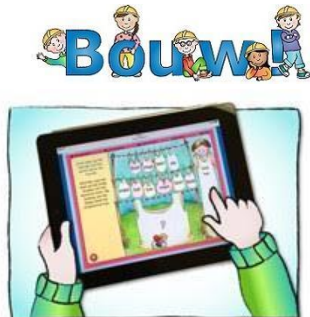
Toontastic.	Door zelf het verhaal in te spreken, mondelinge taal oefenen.	
Rekentuin voor de ipad of computer.	Adaptief rekenen oefenen.	
Taalzee voor de ipad of computer.	Adaptief spelling en taal oefenen.	
Peter en de wolf.	Muziek op de ipad.	

Lessonup: Stap voor stap.	Werken aan zelfstandigheid met een app.	
Fun English.	Engels oefenen.	
Leer mij woorden op de ipad.	Woordenschat voor peuterleeftijd (kalenderleeftijd).	
Bereslim	Programma om middels prentenboeken en spel nieuwe woorden en zinnen te leren.	

6.5 Methoden

Leespraat.	Methode om te leren lezen en te communiceren. Het is een individuele methode, ontwikkeld voor kinderen met het syndroom van down.	
Rekenlijn.	Methode om te leren rekenen en inzicht te krijgen in getallen en rekenbegrippen. Het is een individuele methode, ontwikkeld door de maker van leespraat.	
Maatwerk.	Remediërende rekenmethode, behorende bij Wereld in Getallen.	
Rekenroute	Reken methode voor kinderen met een ontwikkelingsperspectief. Een eigen doorlopende leerlijn met instructie.	

Rekenvlinder	Rekenwerkboeken voor zwakke rekenaars.	
Rekenboog.	Rekenmethode/ kapstok voor zeer moeilijk lerende kinderen. Heeft geen werkboeken, is te downloaden via https://slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/rekenen-wiskunde/rekenboog-zml/	
Leespraat.	Leesmethode ontwikkeld voor kinderen met het syndroom van down. Bevat geen werkboeken. http://www.leeswoordwerkbladen.nl/	
Leeslijn.	Leesmethode ontwikkeld voor moeilijk lerende kinderen. Leeslijn is niet meer te bestellen. De spellen drietal en 4-tal zijn goed bruikbaar in de synthese fase.	

Veilig leren lezen, Kim versie.	Geschikt voor leerlingen die de stap naar synthetiseren gaan zetten. Er is ook een digitaal aanbod.	
Bouw	Computerprogramma (methode) leren van letterklanken en synthetiseren. Moet begeleid worden door leerkracht, ouder of tutor. 4 keer per week. Heldere vorm. Leerkracht zet klaar en kan de ontwikkeling volgen.	
Nieuwsbegrip.	Begrijpend lezen met eenvoudige teksten die aansluiten bij actuele maatschappelijke situaties. Via organisatie VIM (met lidmaatschap) kan je aangepaste versie en opdrachten krijgen horend bij Nieuwsbegrip.	

6.6 Zelfcorrigerende materialen

Piccolo Rondo	Verkrijgbaar in alle thema's.	
----------------------	-------------------------------	---

Loco		
Mini loco		
Max		

6.7 Lesideeën

SLO sesamstraat lessen.

Rekenen in Sesamstraat

<http://downloads.slo.nl/Repo>

		sitory/reken en-in-sesamstraat.pdf
Sommenmaker.	Rekenwerkbladen maken.	https://www.sommenmaker.nl
Werkbladen voor zeer moeilijk lerende kinderen.	Sluit aan bij Nieuwsbegrip.	https://www.opjeeigenwijze.nl/category/op-je-eigen-wijze/
De kleuteruniversiteit.	Aan de hand van een prentenboek lesideeën, werkbladen en materialen.	www.kleuteruniversiteit.nl
Rekenboog.	Lessuggesties bij de leerlijn vaak ook materiaal en werkbladen	www.rekenboog.nl
Doelen van de leerlijn voor (zeer) moeilijk lerende kinderen.	Het Expertisecentrum heeft de beschikking over het doelenboekje van de van Koetsveldschool, SO-school van stichting Orion. Heeft u hier interesse in dan kunt u mailen naar expertisecentrum@orion.nl	https://www.leerlijnen.cedgroep.nl/so-zml
Close Reading	ideeën voor tekstgerichte vragen in de onderbouw informatieve teksten (z) ml zie ook bijlage 3	https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopeenrij/begrijpend-lezen-en-zmlk/

Bijlagen:

1. Website

Op de volgende website zijn achtergrondinformatie, lesmateriaal en tips te vinden:

Stichting VIM voor integratie van kinderen met het downsyndroom

<https://www.vim-online.nl/>

Stichting down

<https://www.downsyndroom.nl/>

Stichting scope

<http://stichtingscope.nl/stichting-scope/>

<http://stichtingscope.nl/leespraat/>

<http://stichtingscope.nl/de-rekenlijn-tot-10/>

Methode lezen moet je doen

<https://www.lezenmoetjedoen.nl/de-methodiek-2/>

Leerlijnen CED groep

<http://www.leerlijnen.cedgroep.nl/>

2. Boeken

Voor leerlingen:

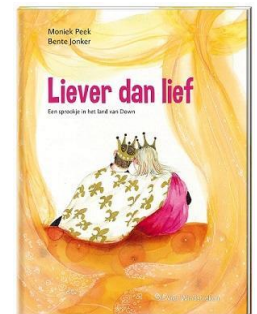
Noa heeft het downsyndroom, Jennifer Moore-Mallinos

Mijn zusje heeft downsyndroom, Jon Doppen

Liever dan lief, Bente Jonker

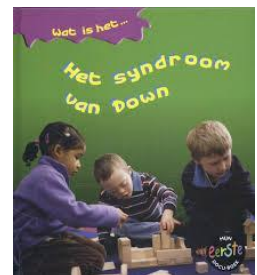

Het syndroom van down, A.Royston

Tijdschrift: Down en up

Voor leerkrachten en ouders:

Positief gedrag stimuleren bij kinderen en tieners met het Downsyndroom, David S. Stein

Anders mooi, Marlies Kieft

3. Close reading

De kracht van de herhaling en verdieping, een aanpak voor begrijpend luisteren/lezen en ideeën voor tekstgerichte vragen in de onderbouw voor informatieve teksten (z)ml

In de les gaat het er niet om dat de leerlingen de goede antwoorden geven, maar dat ze nadenken en discussiëren over de tekst aan de hand van tekstgerichte vragen van de leerkracht. Deze vragen zijn niet alleen gericht op specifieke ideeën en argumenten in de tekst, maar zorgen er ook voor dat leerlingen afleidingen maken, gebaseerd op de tekst. Daarom is het belangrijk steeds de volgende vraag te stellen: waaruit blijkt dat?

Soort vragen	voorbeeldvragen
eerste keer lezen	wat zegt de tekst?
Algemene begripsvragen globaal geformuleerd, leerlingen geven zo goed mogelijk antwoord.	Hoe heet het verhaal (de titel)? Kijk goed naar de plaatjes, wat zie je? Weet je al waar het verhaal over kan gaan? Nu gaan wij de tekst goed lezen. Verdeel de tekst in stukjes begin (wat gebeurt er eerst) midden (wat gebeurt er daarna), eind (wat gebeurt er aan het eind) Let goed op wie belangrijk is in de tekst Let goed op wat de "hoofdpersoon" doet Let goed op waar de hoofdpersoon is.
tweede keer lezen	hoe wordt het in de tekst gezegd?
Vragen naar de belangrijkste details om de kennis te vergaren die nodig is om de tekst in het algemeen te begrijpen. Bij de wie, wat, waar vragen, kun je visueel ondersteunen. Antwoorden in een schema	Wie ...? Wat ...? Waar ...? Hoe ...? Wanneer ...? Welke ...? Waarom ...? waarom is vaak nog een moeilijke vraag. Hoeveel ...? Wat is het probleem? Wat is de oplossing - Kun je uitleggen waarom ...? (Het antwoord is letterlijk in de tekst terug te vinden.) - Kun je uitleggen wat er gebeurde toen ...? - Hoe ziet ... eruit? - Wat kan ... allemaal
derde keer lezen	wat is de diepere betekenis van de tekst?
Vragen over de bedoelingen van	Waarom heeft de tekst deze naam (titel)

de schrijver om afstand te nemen van de tekst en na te denken over welk effect de tekst heeft op de lezer. Wat wordt uitgebreid beschreven en wat kort? Waarom zou de schrijver dat doen?	<u>Tekstsoort</u> Leg deze tekst iets uit? Geeft deze tekst ons veel informatie? Geeft de schrijver zijn mening over dit onderwerp? Kan deze tekst echt gebeurd zijn? Is deze tekst een fantasieverhaal? Is deze tekst een lijstje (recept, boodschappenlijst)? Is deze tekst een gedicht? Is deze tekst een instructie, vertelt die hie wij iets moeten doen (uitvoeren)?
---	---

Stappenplan close reading uitgewerkt voor de AA tekst Nieuwsbegrip:

- eerste keer lezen, tweede keer, derde. Steeds meer verdiepen (zie schema op blz 33).
- kort even vragen hoe het gaat.
- lestijd totaal 30 a 40 minuten

1. wat is ons lesdoel 2 minuten	ons lesdoel is:
2. wat weet je al van dit onderwerp 3 minuten	
3. concept 1 minuten	
4. voorlezen tekst 10 minuten opschrijven en uitleg van de woorden na iedere alinea	woorden kopje: eerste alinea: tweede alinea: derde alinea:
5. begeleide oefening 10 minuten	• woordweb of • wie wat waar probleem oplossing of • een internet zoek en opdracht vraag of • passende opdracht uit Nieuwsbegrip
6. bespreek zelfstandige opdracht 5 minuten	opdracht bespreken: wat ga jij in de klas doen? laat het zien, vraag om aan te wijzen. laat herhalen
7. afsluiting 5 minuten	wat wil je nog vragen zeggen? wat gaan ga je thuis maken? wanneer hebben wij weer les, bel ik jullie weer?

Wie, wat, waar, probleem en oplossing vragen. Je kunt de vragen in een zin formuleren.

	antwoord
	wat
	wie
	waar
	probleem
	oplossing

Woordweb

